

Ansvarsgruppe for

Et essay om velferdsstatens status

■ HARALD SUNDBY

Fastlege, Kalvskinnset Legesenter
Universitetslektor 50 pst. i lege / pasientkommunikasjon,
Institutt for samfunnsmedisin, NTNU

Etter Stortingsvalget slår det meg at Norge og vi nordmenn så visst står overfor nye valg og prioriteringer. Også vi fastleger. Kanskje særlig oss? Jeg tenker på våre sosiale velferdsordninger. Hvis vi kaller fenomenet Velferdsstaten når det defineres og analyseres samfunnsmedisinsk, kan *Velferd-Norge* være det samme fenomenet, navngitt og analysert under en allmennmedisinsk lupe. En svært viktig ting vi fastleger må ta stilling til, hver og en av oss, er følgende: hva gjør vi med Velferd-Norge heretter? For dette er min påstand: Velferd-Norge sliter, og Velferd-Norge står på din liste også. Her har vi alle et listeansvar.

Orkesterplass til Velferdsstaten

Jeg tror at man i fastlegestolen har orkesterplass for analyse av hvordan Velferdsstaten fungerer sosialt. Fra *min* orkesterplass ser det ut til at den er ute i hardt vær. La meg like gjerne gå rett i angrep. For å få det unnagjort. Jeg er tidvis mektig fastlegefrustrert. Uten å regne meg som spesielt skarpsynt eller original, nevner jeg i fleng:

- Økende byråkratisering der avgjørelsesmyndighet legges stadig lengre bort fra vår førstelinjevirkelighet. Til tross for politikernes snakk om det motsatte: det blinde, ansiktsløse byråkrati bygges ut.. År for år
- «Reformhelvete»: Ny omorganisering følger den forrige, for den forrige endte dessverre i kaos. Det vil den nye gjøre også. Etablerte samarbeidsrelasjoner får stadig kortere halveringstid.
- Helseskadelig NAVmakt.: Systemene utøver skade. Om enn ikke intendert. På det verste tilslørt, blind strukturell vold.
- Jeg ser «blaming the victim»-dynamikk: de hjelpetrengende får selv skylden for det som ikke fungerer.
- Jeg ser at det deles ut «mistenkeligjøringsgift» forkledd som hjelpetiltak.
- Jeg ser brudd på etisk imperativ nummer en for alle hjelpesystemer: *Primum nil nocere*.
- Jeg ser i sum: litt for ofte en ond runddans som med kafkask lovmessighet yt-

terligere marginaliserer de fra før av marginaliserte. Hjelpeløshet og avmakt forsterkes av og i hjelpesystemet.

Mange andre ser det samme. Velferdsstatens svake sider har alltid vært lett å slå politisk mynt på. For alle parter, fra ytterste venstre til langt ut til høyre. Fra forskjellige synsvinkler. Ikke minst populistiske.

Men jeg har ikke som formål å blande så mye politikk i dette. Jeg mener at det dreier seg om faglige utfordringer og prioriteringer som vi står overfor.

Velferd-Norge trenger tettere oppfølging

Tilbake til det valget jeg mener vi fastleger bør ta: Velferd-Norge har økende funksjonsproblemer og det er bekymringsfullt. Sannsynligvis bør det etableres tettere oppfølging. Hvorfor? Vi som har fulgt Velferd-Norge en stund, vet hva han er god for. Funksjonssvikten beskrevet over er spesielt bekymringsfullt nettopp på bakgrunn av at:

- Når Velferd-Norge er i god form, fungerer han ofte helt etter intensjonene. Ofte er dette **helt** avgjørende for de som er presset i grøfta i livet sitt, avgjørende for at de skal komme på hjul igjen.
- Velferd-Norge på sitt beste representerer humanistiske verdier som vi som samfunn og kultur har all grunn til å være stolte av.
- Jeg ser med glede at det som av og til legges som «svulstige og politisk motiverte festtalebegreper», like fullt gjør seg gjeldende i det daglige.
- En frisk, velfungerende Velferd-Norge faciliterer pasientsentrert, tverrfaglig samarbeid, på felles jakt etter kloke og løsningsorienterte spor, innenfor det muliges kunst. Der avmakt ikke sementeres eller forsterkes, men der den hjelpesøkende får innspill og støtte. Både motivasjonsmessig, økonomisk – og helsemessig.
- Ofte opptre problemene så sammenvevd at det knapt er formålstjenlig å rydde opp i helt forskjellige nøster. Vel-

ferd-Norge på sitt beste er enig, og følger en rød tråd av gjensidig respektfullt, tålmodig, kontinuerlig og tillitsbasert samarbeid der man gjør hverandre gode.

- Dette frigjør positive endrings- og mestringkrefter.
- Jeg ser spor hver dag av Velferd-Norges heldige hånd i slik godt praktisk samarbeid.

Hva er suksesskriteriene for å holde Velferd-Norge frisk og velfungerende?

En negasjonsanalyse: Jeg og mange med meg ser **få** spor av suksesskriteriene i Samhandlingsreformen. Om dette har det vært et rikholdig og til tider lite dialogbasert ordskifte, også innad i fastlegekorpset. Keiserne og keiserinnene er avslørt med sin flortynne bekleddning. Det er helt nødvendig i alle maktspill. Særlig når det, som i denne reformen, er så mye dobbeltkommunikasjon i spill.

Så langt negasjonsanalysen. Har vi noen alternativer å by på? Ja, det har vi. Jeg har

Einar Gerhardsen er en av de norske heltene som er bæret med bilde på Norwegians fly. Han var sentral i byggingen av velferdsstaten slik vi kjenner den her i landet.

Velferd-Norge

noen tanker om det selv. Og ideer. Men den diskusjonen går ut over rammene for denne bekymringsmeldingen for Velferd-Norge. Jeg utfordrer i første rekke oss selv til å ta enda tydeligere initiativ til å invitere Velferdsstatens øvrige aktører til et samarbeid. Gitt listeansvaret som jeg allerede definerte tror jeg vi forskriftsmessig ikke kommer utenom.

Implementeringspiloter

Helt kan jeg dog ikke dy meg: Jeg tror vi blant de første ting må starte med å analysere *implementeringsbegrepet*. Irritert etter et byråkratisk preget flokkelseminar sjekket jeg en gang en del av ordene jeg opplevde som flokkel på internett. Dette er nyttig øvelse. Jeg likte overraskende godt en av fortolkningene av implementeringsbegrepet: implementering = fullbyrdelse.

Velferdsstaten er en god ide som et helsefremmende grep. Ideen kan ikke fullbyrdes 100 prosent. Til og med Gud er sjanseløs der. Men en 70–80 prosent «good enough» løsning er oftest godt innenfor rekkevidde. Gitt vilje og visse betingelser. Såkalte «rammebetingelser for implementering». Det som fullbyrdelsesmessig er mer enn 70 prosent godt nok, er forbausende ofte sunt folkevett, gode samarbeidsrelasjoner og et armslag stort nok for å ta dette potensiale ut. Dessuten såkalt praktisk sans.

For ikke å glemme allmennpraktisk sans.

Fastlegen er en krumtapp i det hele. Uten en trygg fastlege sliter Velferd-Norge. Det er ikke å gå for langt.

Fastleger er gitt en overordnet rolle som *implementeringspiloter*. Av dere, kjære samhandlingsreformatorer. Eller, sagt mer dekkende: «Implementation pilots». For på engelsk betyr pilot også LOS. La oss forvalte den losrollen. Vi er ganske gode på det, for vi trener ofte. På ingen måte perfekte, gjør oss gjerne bedre. Helst ikke tildele oss syndebukk- og gisselroller for alt som går galt for tiden. Det er neppe klokt. Vi utvikler samhandlingstrass av det. Velferd-Norge blir den som til sist får unngjelde.

Hva er en flokkel? Fine ord uten praktisk innhold. Begreper må faktisk implementeres før de betyr noe som helst i (allmenn-) praksis. Implementeringsjobb nummer en i et hjelpeapparat: Empowerment. Hjelp til selvhjelp. Det er fastlegers hjemmebane. Oftest er det veien ut, særlig hvis det dreier seg om såkalte «komplekse problemer». Men nå er vi helt på grensen av flokkeland. Tilbake til praksis.

Foreløpig diagnose: Kompleks overbelastning ?

«Jeg ser at du er havnet litt bakpå, Velferd-Norge, og kjenner på overbelastning og kanskje på litt kaos. Dette vil jeg si først: Når jeg ser hvor mye du har stått på og har utrettet helt siden før krigen, særlig for an-

dre, blir jeg ærlig imponert. Jeg merker at jeg virkelig får respekt for deg. Du virker som en grunnleggende solidarisk type. Ikke rart du er sliten. Det er mye for deg nå. Du nevnte at du opplever mye motgang og uvilje? Er du enig i at det hele er litt sammensatt. Kanskje en litt ond sirkel? Jeg tror dette skal gå bra. Men det vil nok ta tid. Det første vi kan gjøre nå er å få flere med på laget vårt, siden du sliter litt på nesten alle områder. Jeg tror vi skal forsøke å organisere det vi kaller en 'ansvarsgruppe'. Så kaotisk som du tydeligvis har det nå, kan jeg godt være den som forsøker å ordne det. La meg ta noen telefoner...»

(Velferd-Norge virket *veldig* sliten, og manglet mest av alt håp. Det jeg der og da ikke syntes jeg kunne si: Selv om det høres bra ut med en slik «ansvarsgruppe», må du ikke ha *for* store forventninger. Det er ganske mange byråkratiske landminer og snubletråder i dette terrenget, og vi, og særlig du, kommer til å snuble i mange av dem. Det kommer til å gjøre vondt).

Lege uten genser

Når dette skrives, sitter jeg i et Norwegian-fly som har startet innflygningen til Gardermoen. På haleroret på dagens fly: Einar Gerhardsen. Vi kommer sørfra, fra et Europa der både velferdstanken og – viljen virkelig er i ferd med å bukke under. Fra luftperspektivet ser jeg ned på et land som

Det var ikke noe portrett på haleroret, verken av Gerhardsen eller Kierkegaard. Et tomrom, eller en mulighet. Så mulighetene står åpne. Forslag: hva med et bilde av Matias Rust? skriver Harald Sundby i dette essayet.

kanskje representerer en nær «all time high» når det gjelder en godt organisert og brukbart fungerende sosial velferd. Jeg er stolt av dette. Ingen floskel, det kan jeg merke på meg selv.

En blid flyvertinne anmoder meg om å plassere min flortynne ullgenser, som jeg tok av meg i sted, i bagasjehyllen. Av sikkerhetshensyn. Mange steder ellers ville en slik analyse av flortynne ullgensere som sikkerhetstrusler skape klinisk bekymring om mulig tvangsproblematikk, og i alle fall høyt kontrollbehov. Slike tilbøyeligheter blir man ofte både bisk og alvorlig av, men denne flyvertinnen var heldigvis humoristisk og smilende.

«Slik er reglene blitt, bare.»

Ære være deg, flyvertinne, for din blide forvaltning av litt rare forskrifter. Vi lo godt sammen. Og ja, jeg ser at det er en systemtvang som vi begge er underlagt. Jeg er tross alt fastlege.

Gode medsympatisører av Velferd-Norge, hvem enn dere er: Husker dere det der med tillit, god skjønnsforvaltning, og samarbeid med litt humør? Det var tider!

Forslag: La oss sammen kapre «Flying Gerhardsen» før kræsjlading, og mildt tvinge fram en kursendring. I'm in. Som «implementation pilot» eller «crew». Men ikke som bakkemannskap. Jeg lover: Jeg skal først opp tre ydmykt lydhør, og ikke lage bråk. Lege uten genser. Senere blir jeg kanskje engasjert og taletrengt. Og av og til, jeg innrømmer det, ikke **helt** etterrettelig. Det med Gerhardsen på haleroret var for eksempel en bløff. Eller en *tydeliggjørende metafor*, som jeg kaller det. I virkeligheten var det Søren

Kierkegaard. Han med hatten og hjelpekunsten.

Bløff igjen. Det var ikke noe portrett på haleroret. Et tomrom, eller en mulighet. Så mulighetene står åpne. Forslag: hva med et bilde av Matias Rust? Han som viste at alt er mulig. Så forsøker vi å lande dette midt i maktens sentrum?

Oppsummerende vurdering, inkludert funksjonsvurdering og forslag til tiltaksplan

I denne teksten påpekes det av forfatteren at fra et fastlegeperspektiv virker den norske velferdsmodellen på mange måter befordrende på helsen i landet. Videre identifiseres en del bekymringsfulle symptomer som kan tyde på at velferdsstaten, personifisert som Velferd-Norge, har økende dysfunksjon. Denne er noe antisosial av natur, og rammer i særlig grad de sårbare. Dette skjer sannsynligvis på en usunn måte. Det er ikke bra. Årsakene til dysfunksjonen synes komplekse. Velferd-Norge virker å være i en overbelastet totalsituasjon. Det å støtte Velferd-Norge bør velges som et prioriteringsområde for faglig fokus for allmennlegene i tiden framover. Fastlegen har en viktig rolle som implementeringspilot i velferdssystemene. Fastlegekorpset har en akkumulert kompetanse i (allmenn-)praktisk samhandling på godt og vondt. Her kan det ligge et uforløst potensial for å identifisere både funksjonssvikten og bakkenforliggende årsaker mer systematisk. Som viktigst av alt foreslås kartlegging av Velferd-Norges sterke sider og mestrings-

strategier. Alt dette bør i så fall skje i et dialogpreget tverrfaglig samarbeid der fastlegene i større grad bør invitere seg selv med. Dette også i henhold til statlige føringer for hva som forventes av fastlegene med hensyn til å oppsøke listepasienter i hardt vær som ikke selv tar kontakt. Et slikt samarbeid kan opprettes i en samarbeidsmodell som kan kalles «Ansvarsgruppe for Velferd-Norge».

Fordi kontinuitet og allmennpraktisk definisjonsmakt er sannsynlige nøkkelfaktorer i dette arbeidet, foreslås det at en slik ansvarsgruppe forsterkes med 4200 fastleger.

I et slikt samarbeid vil åpen dialog være helt nødvendig, og derfor formoder vi at samarbeidsaktørene er fritatt fra taushetsplikten hva angår Velferd-Norges liv og helse. Imidlertid bør alle aktører pålegges innskjerpet raushetsplikt. Hvordan denne tiltaksplanen kan implementeres overskues foreløpig ikke.

En første kortfattet retningslinje foreslås avslutningsvis som førende for samarbeidet:

Det er både lov til og full anledning til å bruke hodet, gjerne sammen.

INTERESSEKONFLIKTER: Deltar i tre til ti tverrfaglige samarbeidsmøter ukentlig, som en av flere praktiske implementeringspiloter i velferdssystemene i Norge. Er lite interessert i at regelryttersk og fryktpreget saksbehandlertkultur overstyrer tillitsfull, dialogpreget behandlingsskiltkultur.

■ HAR-SU@ONLINE.NO